

ГОТУЄТЬСЯ ДО ДРУКУ

Микола Жулинський
(Київ)

БЕЗОДНЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕЧАЛІ...

Гортаю рукопис мартиролога українського письменства «Олтар скорботи», а погляд мимоволі вишукує на книжковій полиці червоно-чорний том «...З порога смерті...», в якому вперше заговорила національна пам'ять про письменників України — жертв сталінських репресій. Беру вкотре цю скорботну книгу в руки, зупиняюся на білих слідах невимовної печалі Михайла Драй-Хмари, що мовби прорізали своїм білим крилом чорну сторінку.

*І знов обвугленими сірниками
На сірих мурах сірі дні значу,
І без кінця топчу тюремний камінь
І туги напиваюсь досхочу.*

Цей вірш був написаний вдруге ув'язненим поетом, перекладачем, істориком літератури в Лук'янівській тюрмі. Особлива нарада в Москві 28 березня 1936 року приречла М.Драй-Хмару нібито за «контрреволюційну діяльність» на каторгу в північно-східних концентраційних таборах терміном на 5 років. Звідси, з колимського табору Нерига, 24 травня 1937 року поет надіслав дружині Ніні і доньці Оксані цей вірш із трагічно пророчим передбаченням своєї долі:

*І клаптик неба, розіп'ятий на ґратах,
І нездріманне око у вовчку...
Ні, ні, на вороних уже не грає:
Я — в кам'янім, у кам'янім мішку!*

Під час моєї зустрічі в 1988 р. з родиною М.Драй-Хмари в Нью-Йорку 94-річна дружина поета Ніна Петрівна (на жаль, уже покійна), передала

оригінал цього вірша, збережений нею «Щоденник» Михайла Панасовича — грубезний, на 714 сторінках, зошит з оригінальними поезіями і перекладами, об'ємне листування до Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України. Я віз цей дорогоцінний дар в Україну і молив Бога зберегти його як свідчення неосягненого злочинства комуністичної системи. Який величезний духовний потенціал був не реалізований в особі Драй-Хмари! А скільки було їх, цих молодих, творчо натхнених, обнадіяних, розкритих, яких жорстока сваволя тоталітарного режиму немилосердно загасила?

У поминальнику «... З порога смерті...» своє посмертне воскресіння у народній пам'яті набули 153 репресовані сталінщиною українські письменники. Символічно, що творці цього першого в історії України реєстру погублених компартійною ненаситною січкарнею літераторів завершили скорботний мартиролог символічною рамкою, в яку малося вправити портрет покищо невідомого, не видобутого з енкаведистських спецхранів, приреченого совєтською системою на забуття письменника. Упорядник цього унікального синодика безвинно розіп'ятих на сталінській Голгофі письменник Олекса Мусієнко зобов'язався в заключному слові «зібрати під одним дахом наступного видання усіх замордованих і недомордованих сталінщиною речників народів України. Зібрати спільними зусиллями усіх сухих поколінь українства, розкиданого злою долею по різних світах».

І ось уже десятий рік щоранку, включно з суботньо-недільними днями завжди енергійний Олекса Мусієнко вирушає з письменницького будинку, що на вулиці Олеся Гончара, то на Золотоворітську до Державного архіву СБУ, то на вулицю Кутузова до Центрального державного архіву громадських об'єднань України, то на Солом'янку в Центральний державний історичний архів, то в Національну бібліотеку України ім. В.І.Вернадського, то... Ентузіазм Олекси Мусієнка і вражає, і захоплює, і заряджає інших, передусім тих, хто разом із ним у квітні 1990 року створював Комісію «Меморіал» у Спільці письменників України, хто відгукнувся на його поклик увічнити пам'ять репресованих у лихоліття більшовицького терору, хто й сьогодні працює без надій на якусь фінансову підтримку особисто їх і їхніх проєктів. Саме з ініціативи і непохитності незмінного голови Комісії «Меморіал» Олекси Мусієнка вдалося «розпочати» архіви колишнього КГБ УРСР і добитися ознайомлення з судово-слідчими справами реабілітованих жертв сталінських репресій.

Безперечно, виняткову роль зіграло й те, що О.Мусієнко запросив до складу творчого колективу колишніх в'язнів гугагівських концтаборів, авторитетних письменників Анатолія Костенка, Галину Гордасевич, Миколу Самійленка, Григорія Полянкера, Євгена Сверстюка, Івана Гнатюка, згуртував навколо «Меморіалу» національно свідомих письменників, жур-

налістів, науковців, громадських діячів. Окрилений самовідданою працею своїх колег, таких, скажімо, як Володимир Маняк, Іван Ільєнко, Юрій Хорунжий, Володимир Мельник, Леонід Бойко, В'ячеслав Брюховецький, Федір Погребенник, Олег Микитенко, Олена Никанорова, Микола Сорока, Олександр Мукомела, Вітольд Кирилюк, Степан Пушик, Іван Лисенко, Василь Іванина та інших, неспокійний Олекса Мусієнко на засіданні комісії «Меморіалу» в грудні 1991 року запропонував розширити овид архівних пошуків і виведення із забуття в безсмертя жертв українського етноциду весь ареал української культури і науки, захоплюючи в сферу своїх зацікавлень світове українське і представників інших етносів, які творили в орбіті нашої національної культури і науки. Співатори прийняли ухвалу про створення тритомника з назвою «Олтар скорботи», до якого включені мартирологи українського письменства, української культури, української науки.

Для реалізації цього грандіозного задуму слід було залучати не лише окремих виконавців, а й наукові колективи, налагодити систематичну науково-пошукову роботу, накопичення банку даних, оперативний обмін інформацією... Так з'явилася благодійна фундація «Мартиролог України», і архівні пошуки розпросторилися на ширші часово-історичні параметри. Фіксуються жертви не лише більшовицького режиму, але й царського, білогвардійського, гітлерівського терорів, хрущовської «відлиги», брежнєвських «заморозків»... А хіба афганська «брудна» війна була не знищенням під гаслами інтернаціоналізму цвіту української нації, хіба малолітні сталінські в'язні — українські діти так званих «ворогів народу» — не заслуговують на збереження їх імен в народній пам'яті? І вже науковці, журналісти молодшого покоління (Сергій Козак, Іван Дзира, Олександр Юренко) беруться поруч із старшими за підготовку Книг української печалі «Чорні тюльпани» (Афганський мартиролог України), «Тернова ружа» (Жіночий мартиролог України)...

Благородна ідея відновити історичну справедливість і «оживити» в суспільній свідомості імена синів і дочок України, що так захопила Олексу Мусієнка, запліднила енергією пошуково-архівного подвижництва багатьох творців «Меморіалу». І ось уже Голова Координаційної ради «Мартиролога України» Олекса Мусієнко виряджає у світ «Чорні тюльпани», готує до друку перший том унікального дослідження «Олтар скорботи» (Мартиролог українського письменства), який нараховує понад 360 персоналій репресованих літераторів. Завдання, яке поставили перед собою і прагнуть реалізувати автори «Олтаря скорботи», надзвичайно грандіозне й складне, бо важко виробити універсальний критерій для визначення, кого ж вважати жертвою репресій і що розуміти під репресіями. Століттями була під пресом українська мова, українська культура, українська автокефальна православна церква, українська греко-католицька

церква, науково-технічна інтелігенція... Хіба можливо всіх, хто творив у немилосердно важких умовах, хто служив у храмах, проповідував, винаходив, дискутував, розповідав анекдоти, сумнівався, жалівся, добивався справедливості, обурювався, згадати, відновити їхні імена, ввести в мартиролог народної пам'яті? А хіба вимушену еміграцію діячів української культури і науки, таких, скажімо, як Михайло Драгоманов чи Олександр Олесь, не слід трактувати як репресію? А хіба звільнення з роботи, виключення з партії і неможливість друкуватися, влаштовуватися на роботу в хрущовсько-брежнєвські часи не можна вважати репресіями?...

Обшир роботи, здійсненої письменником Олексом Мусієнком та його колегами над творенням фундаментальної праці «Олтар скорботи», вражає і жахає. Жахає усвідомленням гігантських масштабів українського етноциду, жорстокою послідовністю у винищенні української духовно-інтелектуальної еліти, систематичністю упокорення національного духу, поривань до свободи і незалежності України. Чи треба ще когось переконувати, що саме Українська держава повинна була б фінансувати цей проєкт — від пошуково-дослідницької роботи до видання серіалу книг «Мартиролог України»? Якої ще незалежності нам чекати, яку ще українську владу виборювати, аби пам'ять борців за волю і незалежність України увічнити в цьому поминальнику?

Та вони, ці натхненні, самовіддані творці «Олтаря скорботи», не чекають ні коштів від держави, ні урядових нагород, навіть не сподіваються на видрук своїх подвижницьких праць ще за їхнього життя — вони добувають із темних глибин санкціонованого окупаційно-тоталітарними режимами забуття іскри істини про трагічні долі тисяч і тисяч українських синів і дочок, щоб зміцнити нас у національній вірі й гордості, підсилити почуття відповідальності за вшанування пам'яті убієнних, щоб висвітлити благородним саявом цих імен нам шлях до свободи і щастя України.

ТОМ I

(Випуск другий)

Автор-упорядник Олекса Мусієнко

В цьому моторошному поминальнику увічнінені імена речників українського народу, фізично чи морально вимордуваних тоталітарними режимами, які впродовж століть укайданювали нашу землю. На основі ще донедавна ув'язнених у спецсховах архівних матеріалів повідані трагічні долі Майстрів правдивого й чесного слова, котрі стали безвинними жертвами царських, австро-царських репресій, білого, червоного, сталінського терорів, гітлерівського нашестя, так званої хрущовської «відлиги» та брежнєвської стагнації. «Олтар скорботи» неспростовно засвідчує, що за всю історію людської цивілізації жоден народ не зазнав такого розгнущданого етноциду, як уярмлюваний багатомільйонний народ України. Водночас ця Книга довічної нашої печалі є грізним застереженням майбутнім поколінням планети: ось що чекає кожну націю, яка дозволить позбавити себе власної свободи і незалежності.

«Олтар скорботи» ілюстрований рідкісними фотопортретами репресованих письменників.

ІМЕННИК МАРТИРОЛОГА УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

Жертви царських репресій

Тарас Шевченко	Павло Грабовський
Панько Куліш	Архип Тесленко
Микола Костомаров	Володимир Винниченко
Олександр Кониський	Настя Грінченко
Павло Чубинський	Микита Шаповал
Степан Ніс	

Жертви австро-цісарських репресій

Іван Франко
Михайло Павлик
Микола Мельник

Жертви білого терору

Андрій Заливчий
Гнат Михайличенко
Василь Чумак
Павло Савченко

Жертви червоного терору

Оелько Островський
Дмитро Соловей
Володимир Науменко
Грицько Чупринка
Олександр Грудницький

Жертви сталінського терору

Аврам Абчук	Іван Багрянний
Микола Адаменко	Тетяна Байда
Василь Алешко	Рива Балясна
Мойсей Альтман	Іван Барчук
Кесар Андрійчук	Василь Басок
Борис Антоненко-Давидович	Степан Бен
Василь Атаманюк	Олесь Бердник
Григорій Баглюк	Василь Бобинський
Іван Багмут	Марко Боеслав

Сава Божко	Григорій Григор'єв
Дмитро Борзяк	Василь Гришко
Василь Боровий	Айзик Губерман
Віталій Боровик	Віктор Гудим
Гордій Брасюк	Веніамін Гутянський
Юрій Будяк	Аркадій Добровольський
Дмитро Бузько	Олесь Досвітній
Микола Булатович	Ростислав Доценко
Кость Буревій	Михайло Драї-Хмара
Йосип Бухбіндер	Ірма Друкер
Юхим Ваврович-Виливчук	Ілля Дубинський
Ханан Вайнерман	Михайло Дубовик
Петро Ванченко	Петро Дужий
Григорій Варава	Микола Дукин
Микола Василенко	Роман Дубрак
Петро Василенко	Ольга Дучимінська
Абрам Веледницький	Григорій Еп'к
Іван Вирган	Сергій Єфремов
Василь Вишиваний-Габсбург	Ганна Жешко
Остап Вишня	Олена Журлива
Олекса Влизько	Натан Забара
Микола Волощук	Дмитро Загул
Марко Вороний	Олекса Запорізький
Микола Вороний	Микола Зеров
Василь Вражливий	Володимир Зорін
Юрій Вухналь	Іван Іванов
Марта Гай	Михайло Івченко
Василь Гайворонський	Мирослав Ірчан
Денис Галушка	Майк Йогансен
Мечислав Гасло	Абрам Каган
Юхим Гедзь	Аркадій Казка
Володимир Гжицький	Яків Кальницький
Микола Глухенький	Іван Каляник
Іван Гнатюк	Сергій Канюк
Микита Годованець	Пилип Капельгородський
Лесь Гомін	Ганна Касьяненко
Галина Гордасевич	Іван Кириленко
Дмитро Гордієнко	Ісаак Кіпніс
Юрій Горліс-Горський	Мелентій Кічура
Давид Гофштейн	Борис Коваленко
Ісак Грекул	Грицько Коваленко-Коломацький
Кузьма Гриб	Олександр Ковінька

Марко Кожушний
Михайло Козоріс
Петро Колесник
Микола Колесников
Павло Коломієць
Павло Кононенко
Олександр Корж
Володимир Коряк
Григорій Косинка
Володимир Косовський
Анатоль Костенко
Георгій Костоправ
Григорій Костюк
Кость Котко
Гордій Коцюба
Кирило Коцюк-Кочинський
Григорій Кочур
Марія Кременярівська
Агатангел Кримський
Антін Крушельницький
Іван Крушельницький
Володимир Кузьмич
Мирослав Кушнір
Іван Кулик
Микола Куліш
Юрій Лавриненко
Іван Лакиза
Михайло Лебединець
Максим Лебідь
Іван Лизанівський
Юрій Липа
Петро Лісовий
Юхим Лойцкер
Леонід Лупан
Поте Лур'є
Іван Майстренко
Яків Майстренко
Григорій Майфет
Жінет Максимович
Софія Малильо
Федір Малицький
Іван Маловічко

Антоніна Матуліна
Мойсей Мижирицький
Іван Микитенко
Василь Миколук
Василь Мисик
Андрій Михайлюк
Ладя Могилянська
Михайло Мороз
Василь Нефелін
Андрій Ніковський
Григорій Нудьга
Григорій Овчаров
Петро Одарченко
Микола Олійник
Михайло Орест-Зеров
Галина Орлівна
Борис Павлівський
Дмитро Паламарчук
Андрій Панів
Михайло Панченко
Андрій Патрус-Карпатський
Анатолій Патяк
Панько Педа
Микола Петренко
Сергій Пилипенко
Михайло Пилипчук
Валер'ян Підмогильний
Михайло Пінчевський
Люціанна Піонтек
Євген Плужник
Валер'ян Поліщук
Григорій Полянкер
Антін Постолювський
Григорій Радошівський
Віктор Рафальський
Левко Рись
Абрам Різберг
Дмитро Рудик
Іван Савич
Яків Савченко
Микола Сайко
Микола Самійленко

Микола Сарма-Соколовський
 Григорій Саченко
 Володимир Свідзинський
 Михайль Семенко
 Іван Семиволос
 Антон Сенченко
 Гаврош Сірий
 Лев Скрипник
 Микола Скуба
 Казимир Сливинський
 Олекса Слісаренко
 Герась Соколенко
 Олександр Соколовський
 Мирослава Сопілка
 Олександр Сорока
 Людмила Старицька-Черняхівська
 Григорій Стеценко
 Оксана Стешенко
 Микола Строковський
 Микола Студецький
 Матвій Талалаєвський
 Борис Тен
 Борис Тенета
 Леонід Терехович
 Микола Терещенко
 Іван Ткачук
 Григорій Триліський
 Зінаїда Тулуб
 Дмитро Фальківський
 Іван Федорак

Павло Филипович
 Іван Филипчак
 Микола Філянський
 Микола Фуклев
 Петро Харламов
 Микола Хвильовий
 Андрій Химко
 Іван Хоменко
 Гнат Хоткевич
 Степан Хрін
 Дмитро Чепурний
 Євген Чередниченко
 Микола Чернявський
 Вероніка Черняхівська
 Василь Чечвянський
 Віталій Чигирин
 Борис Чичибабін
 Валентина Чорна
 Євген Шабліовський
 Антон Шевченко
 Юрій Шкрумеляк
 Гео Шкурупій
 Михайло Шмушкевич
 Володимир Штангей
 Іван Щербина
 Самійло Щупак
 Григорій Яковенко
 Фелікс Якубовський
 Михайло Яловий
 Володимир Ярошенко

Жертви гітлерівського нашествия

Володимир Аврушенко
 Петро Артеменко
 Петро Альтман
 Мойсей Аронський
 Володимир Буласенко
 Вадим Бойко
 Василь Бондар
 Андрій Бронський
 Віктор Вер

Олександр Гаврилук
 Михайло Гайдабура
 Кость Герасименко
 Мойсен Гершензон
 Матвій Гарцман
 Самуїл Гельмонд
 Шимон Гольденберг
 Олекса Десняк
 Гірш Діамант

Мойсей Дубілет	Дем'ян Семенов
Леонід Зимний	Олена Теліга
Іван Ірлявський	Микола Трублаїні
Яків Качура	Степан Тудор
Давид Каневський	Андрій Угаров
Грицько Коляда	Йосип Фельдман
Борис Котов	Євген Фомін
Юрій Корецький	Михайло Хазан
Арон Копштейн	Мойсей Хашчеватський
Михайло Кульчицький	Юрій Черкаський
Леонід Левицький	Іван Чумаченко
Влас Мизинець	Федір Швіндін
Федір Мицик	Михайло Шлема
Оксентій Мусієнко	Микола Шпак
Дмитро Надійн	Михайло Шульга-Шульженко
Олег Ольжич	Пилип Шутір
Михайло Пронченко	Микола Шуть
Петро Радченко	Юрій Яковенко
Пилип Рудь	

Жертви зусібічних окупацій

Олесь Бабій
Іванна Блажкевич
Богдан Кравців
Володимир Янів
Дмитро Вакаров
Василь Донський

Жертви хрущовської «відлиги»

Микола Кучер
Борис Мар'ян
Левко Лук'яненко
Олександр Григоренко

Жертви брежнєвських репресій

Юрій Бадзьо	Володимир Івасишин
Микола Волошук	Ігор Калинець
Микола Горбаль	Ірина Калинець
Іван Дзюба	Ярослав Лесів
Василь Захарченко	Юрій Литвин

Валерій Марченко
Тарас Мельничук
Оксана Мешко
Михайло Осадчий
Олекса Різниченко
Василь Рубай
Микола Руденко
Степан Сапеляк
Євген Сверстюк
Іван Світличний

Ірина Сенік
Володимир Сіренко
Гелій Снегірьов
Іван Сокульський
Василь Стус
Олекса Тихий
Вячеслав Чорновіл
Анатолій Шевчук
Григорій Тютюнник